

Demokratska ekološka politika

IVAN CIFRIĆ
Filozofski fakultet, Zagreb

UDK: 316.334.5
Izvorni znanstveni rad
Prilježeno: 10. 03. 1990.

Na osnovi rezultata empirijskog istraživanja na uzorku od 2714 ispitanika autor govori o percepciji načina rješavanja zaštite čovjekove okoline. Prikazani rezultati odnose se samo na jedan od instrumenata u anketi provedenoj 1989. godine. Na svakoj tvrdnji bila je Likertova skala ocjenjivana s ocjenama od 1 do 5.

U toku obrade korišteni su relativni brojevi aritmetičke sredine na osnovi kojih autor pokazuje da su najprihvatljivije tvrdnje da u ekološkoj politici treba preventivno djelovati, strogo kažnjavati zagađivače i da troškove zaštite snose sami zagađivači. Najmanje je poželjna uloga države i politička sredstva.

Radi utvrđivanja latentne strukture rađena je komponentna analiza uz PB kriterij, koji je izdvojio jedan bazični faktor. Kosom rotacijom dobivena je OBO dimenzija nazvana "demokratsko-preventivni način zaštite". Između te dimenzije i, istim postupkom dobivene dvije OBO (na drugom instrumentu od 19 tvrdnji) nazvane "antropocentrizam na bazi tehnike" i "naturalistički determinizam", rađana je kanonička korelacija. Time je dobivena pozadina "demokratsko-preventivne politike" i cjelovita zamisao načina zaštite nazvana "prednost prirodnog u demokratsko-preventivnoj ekološkoj politici". Između antropocentrizma i demokratsko-preventivnog načina zaštite dobivena je negativna korelacija a s naturalističkim determinizmom pozitivna korelacija (0.93). Autor zaključuje da osnove demokratske i preventivne ekološke politike počivaju na respektu prirodnih zakonitosti, a ne čovjekovih težnji i želja neovisno o sposobnosti prirode za samoreprodukciju.

Rezultati empirijskog istraživanja na uzorku od 2714 ispitanika, provedenog 1989. godine, govore da se preferira prevencija, određivanje strožih kazni zagađivačima i nadoknada štete i posljedica zagađivanja od strane zagađivača.

- Ispitanici su najmanje ocijenili prihvatljivim prepuštanje zaštite čovjekove okoline državi ili političkim sredstvima, kao i imanenosti tehnološkog razvoja.

Komponentna analiza je pod PB kriterijem izdvojila jednu latentnu dimenziju koju autor naziva "demokratsko-preventivni način zaštite". Kanonička analiza s dvama, prethodno dobivena faktora na drugom instrumentu: "antropocentrizam" i "naturalizam", pokazala je pozitivnu korelaciju s "naturalizmom" i negativnu s "antropocentrizmom". Istinska demokratska i preventivna ekološka politika mora se zasnivati na respektu sposobnosti prirode za samoreprodukcijom.

Prihvatljiva je ona ekološka politika koja je oslobođena otuđenih centara moći i lobija a zasnovana na diferenciranom shvaćanju kompetentnosti.

1. Uvodna napomena

Demokratizacija društva nosi u sebi imperativne zahtjeve i za demokratizacijom niza oblasti u kojima je demokratsko odlučivanje, kompetentnost i odgovornost primjerenije nego li bilo koji oblici monopola ili lobija prikrivenog plaštem demokracije. Demokratizacija političke sfere istinska je onda kada priznaje da uistinu postoje oblasti koje zahtijevaju uvažavanje različitih utjecaja, različitih interesa javno izraženih i skidanje tabu-tema. To se može i dokazati preko nekih specifičnih polja odlučivanja među kojima je i ekološka problematika — problematika načina rješavanja zaštite čovjekove okoline. Ta tema je postala jedan od ključnih sadržaja koncepata razvoja i ostat će trajna signifikantna točka perspektivnosti svake socijalne opcije. Niti jedna solucija kod nas ne može više opstati bez razumne ekološke politike.

Dok se pedesetih godina demokratičnost dokazivala s mogućnostima "uvođenja" samoupravljanja, kasnije s procesima deetatizacije i decentralizacije, danas se problem devitet a drugi **sadržaj**. I danas se, najčešće, problem demokracije svodi na šanse i mogućnosti političkog pluralizma, interesnog utjecaja, slobodne individualne inicijative, redukciju restrikcija u verbalnim prostorima itd., i time se gotovo iscrpljuje polje demokracije i zahtjevi prema političkim monopolima.

Međutim, uza sve to postoje i sasvim logični zahtjevi za proširenjem oblasti demokratskog utjecaja, za skidanjem tabua, za odlučivanja o dosada povjerljivim pitanjima, osjetljivim na javno reagiranje itd., a koji nisu u sferi nacionalnog i sl. To je na primjer i cjelokupna oblast ekološke politike, uključujući naravno i ono, toliko osjetljivo područje za građane, koje zovemo energetska politika. (U demokratskom društvu, na primjer, vlada i njeni resori, zajedno s tvorcima, ne bi smjeli držati embargo na bilo koje dokumente ekološke politike, skrivati ih od interesa (osobito stručne) javnosti, a da se ti dokumenti možda traže ispod ruku po sistemu veza kao nekad porno-literatura.)

Sve što time želimo reći je samo to da je odlučivanje u socijalno-ekološkoj domeni bitno pitanje testiranja demokracije i istovremeno testiranja nekih etičkih načela naučnika. U tom kontekstu, u kontekstu demokratizacije društva, i ovaj članak je prezentacija nekih rezultata istraživanja, a koji se odnose na ocjene stanovništva o načinu rješavanja ekoloških problema. Problemi zagađivanja su dosada bili znatno manji nego danas pa je i tretman prema njima bio drugačiji. Osim toga kategorija "poželjnog" se danas mijenja, pa ono što je nekad kotiralo kao mjerilo napretka, "boljitka" itd. danas možda nije tako već suprotno. Kriteriji vrednovanja se mijenjaju s promjenom objektivnog stanja zagađenosti.

2. Konceptualizacija problema

Tendencijski su u porastu svi oblici zagađivanja čovjekove okoline. Okoliš se rapidno destruiira i time otežava uvjete života biljnih i životinjskih vrsta a posebice čovjeka. Ekološka kriza je postala novi jahač apokalipse. Neki su doduše vrlo veliki optimisti,

dok su drugi isto tako veliki pesimisti u pogledu izlaza. U cjelini se, ipak, alternative sužavaju i šanse smanjuju s procesom sve većeg zagađivanja i globaliziranja tog procesa. Ta činjenica uvjetuje u suvremenim društvima, pa i kod nas, oblikovanje različitih subjekata koji djeluju na razrješavanje problema zagađivanja, svaki na svoj način i sa određenim doprinosom. Upravo te dvije činjenice: porast zagađivanja i pluralizam subjekata i načina zaštite određuju naš problem u istraživanju.

Polazno pitanje nam je bilo: kako se ocjenjuju načini rješavanja problema zaštite čovjekove okoline u situaciji kada u praksi imamo veoma različite subjekte? Time smo zapravo preko pitanja o načinu rješavanja definirali i same subjekte kao predmet ocjene ispitanika. Sa stanovišta interesa postavili smo si pitanje: ako se znade za stanje zagađenosti čovjekove okoline, ako su poznati uzročnici i načini rješavanja, zašto se u društvu ne djeluje efikasno? Bez pretenzija da odgovorimo na to pitanje, mi smo u istraživanju dobili procjenu njihove prihvatljivosti. Pri tome smo operacionalno definirali načine rješavanja kao jedanaest načina (subjekata) koji u stvarnosti ne djeluju izolirano, ali koji ne djeluju niti potpuno sinhronizirano. Sasvim konkretno zanimalo nas je:

- kako ispitanici procjenjuju pojedine načine rješavanja zaštite okoline,
- može li se govoriti o latentnoj strukturi mišljenja o načinu zaštite čovjekove okoline i
- postoji li povezanost tih latentnih struktura sa strukturom socijalnoekoloških opcija i kakva je ta povezanost?

Iz odgovora na postavljena pitanja trebao bi uslijediti i odgovor na pitanje o kakvoj se ekološkoj politici radi u svijesti ispitanika, naravno kao o cjelovitom zamišljenom konceptu, ako on postoji. Mi ovdje nismo pretpostavili ocjenu o karakteru ekološke politike već smo do nje htjeli doći induktivnim putem, na temelju empirijskih rezultata.¹

3. Metodološka napomena

Rezultati u ovom radu zasnivaju se na prikupljenim podacima u 1988. godini na području SR Hrvatske.² U prikupljanju je korištena metoda ankete, kojom prilikom je anketiranje izvršeno u 139 jedinica — naselja i radnih organizacija. Ukupno je, nakon prve kontrole upitnika, obrađeno 2714 upitnika, odnosno ispitanika različite dobi, spola, obrazovanja, zanimanja, vjeroispovijesti itd., i to iz različitih grana i djelatnosti. Anketiranje su provodili studenti sociologije viših godina studija pod voditeljstvom nastavnika. Anketiralo se individualno, ili pak grupno gdje su to uvjeti omogućavali i dozvoljavali. Anketa je bila anonimna.

Podaci su obrađeni u SRC-u u Zagrebu.³ Za potrebe ovoga rada korišteni su relativni brojevi, aritmetičke sredine a za utvrđivanje latentne strukture i usporedbi dvaju instru-

1. Preliminarne rezultate istraživanja objavili smo u članku "Demokratizacija ili monopoli u ekološkoj politici" (zbornik *Ekologija i kriza*, Polja, Novi Sad 1989, str. 125–133; kao i u časopisu "Revija rada", god. XIX, br. 217, 1989, str. 52–58). U tom prilogu analiza je izvršena na nivou regija, ali se struktura odgovora bitno ne razlikuje od odgovora u cjelokupnom uzorku u ovom članku. Razlika je i u tome što su tamo rezultati prikazani na osnovu kontingencijskih tabela, a ovdje je rađena složenija statistička obrada – faktorska analiza, kao i korelacije latentnih dimenzija prostora zaštite čovjekove okoline s rezultatima drugog instrumenta (a iz istog istraživanja) tj. sa socijalnoekološkim opcijama.
2. Istraživanje je provedeno u okviru projekta Zavoda za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, pod nazivom "Ekološki aspekti društvenog razvoja". Projekt je financiran sredstvima SIZ-a znanosti SR Hrvatske.
3. Statističku obradu je radio mr. Benjamin Čulig.

menata korištene su komponentna analiza i kanonička analiza. U strukturi upitnika nalazile su se i dvije grupe pitanja, odnosno dva konstruirana instrumenta. Prvi je služio za istraživanje socijalnoekoloških orijentacija i sastavljan je od 19 tvrdnji a drugi za istraživanje načina zaštite čovjekove okoline i prirodne sredine, sastavljen od 11 tvrdnji. U oba instrumenta je korištena numerička skala Likertovog tipa s ocjenama od 1 (= uopće se ne slažem) do 5 (= potpuno se slažem).

U toku obrade podataka smo za utvrđivanje latentne strukture (obaju instrumenata) odnosno zamisli ispitanika, koristili postupak ekstrahiranja latentnih dimenzija pod komponentnim modelom.⁴ Primjenom PB kriterija ekstrahirane su latentne dimenzije na oba skupa. Kod prvog skupa (socijalnoekološke orijentacije) dobili smo dva a kod drugog skupa (način rješavanja zaštite) samo jedan faktor prvog reda. Dobivene latentne dimenzije transformirane su u kose latentne pozicije. Prilikom interpretacija, kao kriterij saturacije varijabli, uzimana je veličina koeficijenta korelacije od 0,40 i više.

Na kosim latentnim pozicijama primijenjena je kanonička analiza kod koje su osnovne varijable bile upravo spomenute latentne dimenzije. Kanoničke relacije su ekstrahirane uz kriterij vjerojatnosti 0,01. Tako smo mogli utvrditi latentnu povezanost obaju skupina latentnih dimenzija: socijalnoekoloških i načina zaštite, što nam je i bio cilj. Time smo omogućili interpretaciju dviju skupina latentnih zamisli, odnosno dvaju prostora. Bazične kanoničke solucije transformirane su pod oblimin kriterijem u kosolatenne pozicije čime su dobivene relacije koje se mogu lakše interpretirati kao cjeloviti koncepti (dviju skupina). Te relacije pokazuju eventualne korelacije između dobivenih kanoničkih dimenzija.

Ovdje treba napomenuti još jednu činjenicu koja može, bar s metodološkog stajališta, utjecati na rezultate. Naime, u konceptualnom smislu, kao i u primijenjenim instrumentima, ovo je prvo kompleksno istraživanje kod nas. U tom smislu ne postoje iskustva niti provjereni instrumenti.

Što se pak tiče samih rezultata istraživanja koje ovdje prezentiramo, nastojali smo prvenstveno prikazati rezultate koji se odnose na načine zaštite okoline. Frekvencije i hijerarhiju pojedinih tvrdnji na instrumentu koji pokazuje socijalnoekološke orijentacije ovdje nismo naveli isključivo iz razloga opsega ovog teksta. Oni će biti objavljeni drugom prilikom. Jedino su iz tog instrumenta uzete komponente koje su omogućile utvrđivanje pozadine percepcije načina zaštite čovjekove okoline preko računanja kanoničkih korelacija.

4. Rezultati istraživanja

4.1. Pregled rezultata po tvrdnjama

U tabelama br. 1 i 2 navedeni su rezultati na instrumentu od jedanaest tvrdnji. Odmah nam upadaju u oči neke karakteristike ove distribucije frekvencija. Navest ćemo neke najzanimljivije.

(1) **Apstinencija** od odgovora. Na skali slaganja—neslaganja s ponuđenim tvrdnjama odgovor (3) "ne znam, nemam mišljenja" može se objašnjavati upravo tom

4. Program statističke obrade opisan je u radu dr. Koste Momirovića i suradnika pod nazivom NUCLEIN, a rad je prezentiran na simpoziju "Kompjutor na sveučilištu" na Jahorini 1982.

činjenicom, tj. da ispitanik nema definirano mišljenje o ponudenoj tvrdnji. Međutim, može se tumačiti i kao izvjesno izbjegavanje od izjašnjavanja. Bez obzira koje od ova dva tumačenja prihvatili, ili pak možda oba istovremeno, ostaje činjenica da je postotak kod nekoliko tvrdnji izrazito visok. To su četiri tvrdnje, koje sadrže između 15% i 20% ispitanika. One su navedene pod rednim brojevima: 6, 9, 5 i 1.

– **Tehnološki razvoj** je svakako jedna nezaobilazna činjenica u modernih zemalja. Sve zemlje nastoje ubrzati svoj opći razvitak a najveći dio toga razvitka zasniva se upravo na modernim tehnologijama – tehnološkom razvoju. Iz te činjenice se razvio i veoma snažan ideološki pokret tehnološkog optimizma. Ta orijentacija – da će nas brži tehnološki razvoj "izvući" iz nerazvijenosti i dovesti do stupnja razvijenih industrijskih zemalja – prisutna je i kod nas, i ne treba mu se čuditi. Međutim, s tehnološkim razvojem raslo je i opće pogoršavanje stanja u čovjekovoj i prirodnoj sredini – opće zagađenje. Toga su vjerojatno svjesni i naši ispitanici. Zato ovih 19% ispitanika ne bismo svrstali u neke protivnike moderne tehnologije, konzervativce i sl., nego u one ljude koji u svom životu imaju iskustvo ili barem informacije da moderna tehnologija ne nosi samo ono "dobro" za čovjeka, već može i srašno zagađivati. Ti ljudi naprosto nisu uvjereni da zagovaranje općeg tehnološkog razvitka nosi u sebi istovremeno i rješenja za probleme zagađivanja, odnosno zaštitu. Možda je u pitanju također i način prezentiranja kvaliteta novije tehnologije i njenih mogućnosti. Sredstva javnog informiranja često su preko neospornih autoriteta prenosila mišljenja o utjecaju pojedinih tehnologija na zagađivanje – osobito u oblasti energetike. To je također moglo utjecati na neopredijeljenost ispitanika, odnosno suzdržanost od izravnijeg odgovora.

– **Izdvajanje dodatnih sredstava**, kao što su samodoprinosi ili porezi i sl., gotovo je uvijek "problematično" za ljude jer ih shvaćaju kao dodatni "namet" na ionako relativno nizak standard. U mnogim mjesnim zajednicama postoje samodoprinosi za komunalne projekte (voda, cesta, asfalt, i sl.) pa je svaki daljni samodoprinos udarac na kućni budžet. To je zacijelo jedan od razloga uzdržanosti. Drugi važan razlog može biti u razmišljanju ispitanika na način da se ne suglašavaju s težom da svi građani moraju plaćati da bi se riješili problemi zagađivanja. Mnogi misle da je zagađivač dužan to platiti; da je zagađivač daleko od njih pa se to ne odnosi neposredno na njega. U svakom slučaju teško bi prošle akcije kao samodoprinosi. Sjetimo se onog propaloga u Ljubljani, gdje su građani odbili samodoprinos za zaštitu.

– Rješavanje **političkim odlukama** i političkim sredstvima nije za građane prihvatljivo iz više razloga. Prvo, možemo pretpostaviti da građani razmišljaju ovako: ja nisam sudjelovao ni u donošenju odluka o izgradnji zagađivača, već se to političkim sredstvima odlučilo. Negativne posljedice se tako reflektiraju i na shvaćanje da nove političke odluke jednako tako mogu imati negativne posljedice. Negativna iskustva s političkim monopolima ovdje se, možda i neopravdano, prenose na sferu ekoloških odluka. S druge strane moguće je ovu suzdržljivost građana interpretirati i kao uzdržavanje od izjašnjavanja o politici kao otuđenoj sferi općenito, pa i u ovom kontekstu.

– Konačno, 15% ispitanika nije se izjasnilo za tvrdnju da zaštitu okoline treba provoditi i po cijenu **usporavanja općeg razvitka**. Razloge tome ne bi trebalo tražiti u konzervativnosti ispitanika niti u potezivanju problema zaštite, nego u kontekstu u kojemu se danas nalazimo. Treba naime imati na umu da smanjivanje razvitka za ljude može značiti i smanjivanje standarda, slabijih šansi i perspektiva u životu, a standard je kod ljudi još uvijek kategorija poželjnog. Mi se nalazimo u industrijskom društvu koje

teži postizanju većeg kvantitativnog rasta. Rast interpretiran kao razvoj još uvijek je poželjan, pa otuda i dobrim dijelom suzdržljivost ljudi u izjašnjavanju o dilemi ekološka zaštita ili opći razvoj. U tvrdnji su postavljena dva pozitivna cilja, koje 15% ispitanika vjerojatno podjednako vrednuje i zato se nisu mogli odlučiti niti za jedan od njih.

Nasuprot ove četiri tvrdnje, u većini drugih (preostalih sedam) broj neizjašnjenih je ispod 10%, štoviše, kod pet tvrdnji ispod 7%. Tu je očito da su ispitanicima ili ponuđene jednoznačnije određene tvrdnje ili su one takvog sadržaja koji im je dobro poznat i mogli su se mnogo preciznije izjasniti.

(2) **Neslaganje** s navedenim tvrdnjama možemo podijeliti u tri skupine. U **prvu** skupinu ulaze one tvrdnje kod kojih se preko 50% ispitanika negativno odredilo, tj. ne slažu se s njima. To su tvrdnje (br. 7, 5 i 6) u kojima se rješenje zagađivanja i zaštita okoline definira kao zadatak **države** (sa 77,6%), preko ubrzanog **tehnoškog** razvoja (sa 58,1%) i **političkim** odlukama i sredstvima (71,2%). Kod ove dvije posljednje zabilježili smo i relativno visok postotak neizjašnjenih. U **drugu** skupinu tvrdnji s negativnim odgovorima ulaze tvrdnje između 17,8% (br. 1) 39,5% (tvrdnja br. 2). Dvije tvrdnje imaju također relativno visok postotak neizjašnjenih (br. 2 i 9). Ovdje je svakako zanimljivo spomenuti da ispitanici čak u 39% slučajeva smatraju da ne treba odluke o zaštiti prepuštiti **stručnjacima**. Čitava distribucija pokazuje bipolarni karakter. Očito se u toj tvrdnji došlo do polarizacije ispitanika na one koji "vjeruju" i na one koji "ne vjeruju" stručnjacima. To povjerenje, odnosno nepovjerenje smatramo, nije iz neposrednog iskustva ispitanika, nego je na njega djelovala neka nama nepoznata varijabla. Spomenut ćemo dvije moguće. Prvo je utjecaj sredstava javnog mnijenja a drugo težnja za demokratskim donošenjem odluka. Što se tiče prve interpretacije polarizacije ispitanika, smatramo da je na njega, kako smo već spomenuli, moglo utjecati različito predstavljanje i tumačenje nekih činjenica ili mogućnosti u oblasti ekološke zaštite – osobito u oblasti energije. Tako su stručni autoriteti sasvim različito objašnjavali utjecaj nuklearnih elektrana na okolinu ili pak izražavali svoja mišljenja o mogućnostima masovnije upotrebe sol. energije. To je moglo utjecati na poljuljano povjerenje ljudi ali ne u stručnjake kao takove nego u istinitost onoga što govore. Drugo moguće tumačenje leži u tezi o tendenciji demokratizacije ekološke politike i odluka o kapitalnim objektima. Sve više raste želja ljudi da odlučuju i sudjeluju u odlučivanju ne samo o privrednim objektima i projektima, nego i u domeni sve osjetljivijeg područja – zaštite.

U **treću** skupinu negativno opredijeljenih ispitanika ulaze tvrdnje (br. 11, 10, 8, 4, 3) s ispod 10% izjašnjenih. Najmanje negativnih odgovora vidimo kod tvrdnji da onaj tko zagađuje treba snositi troškove zaštite (br. 11, sa 3,2%) i tvrdnji da probleme zagađivanja treba rješavati istovremeno s gradnjom nekog objekta (br. 3, sa 3,8%), što je očito pozitivna reakcija ispitanika s obzirom na mali broj negativnih odgovora. Naše je, naime, mišljenje da se baš treba problem preventivno rješavati, tj. već prilikom projekta nekog objekta koji je potencijalni zagađivač.

(3) Pogledamo li rezultate odgovora o prihvaćanju tvrdnji odnosno **slaganju** s njima, tada također možemo uočiti nekoliko zanimljivih značajki. (Ova skupina ispitanika obuhvaća odgovore "slažem se" (4) i "potpuno se slažem" (5)) U ukupno osam tvrdnji imamo preko 50% ispitanika u ovoj skupini odgovora, a kod nekolicine tvrdnji vrlo visok postotak. Tako je s tvrdnjom da problem zagađivanja treba istovremeno rješavati s izgradnjom nekog objekta suglasno čak 90,6% ispitanika, a s tvrdnjom da troškove zagađivanja treba snositi zagađivač 90,5%. Ove dvije tvrdnje logički su međusobno ve-

zane: ako se ne riješi problem zagađivanja nekog postrojenja, tada je njegov vlasnik i dužan platiti troškove nastale aktivnošću tog postrojenja. Također su visok postotak suglasnosti dobile i tvrdnje koje se odnose na izgradnju svijesti građana (87,3%) i vođenje široke društvene akcije u rješavanju problema zagađivanja i zaštite (86,0%) a koje su očito međusobno slične po sadržaju.

Neke tvrdnje u odgovoru "potpuno se slažem" (5) tj. maksimalni stupanj slaganja s tvrdnjom imaju relativno visok postotak odgovora. Ovi "ekstremni" odgovori vidljivi su kod pet tvrdnji (br. 11, 10, 8, 4 i 3) a kreću se između 44% i 50% opredijeljenih ispitanika. Te tvrdnje se odnose na slaganje ispitanika da zagađivač treba snositi troškove zagađivanja (50,7%), da problem zaštite treba rješavati istovremeno s gradnjom postrojenja (48,5%), da treba voditi široku društvenu akciju u oblasti zaštite (47,5%), izgraditi svijest ljudi o potrebi zaštite (46,9%) i odrediti stroge kazne za zagađivače (44,1%).

Tabela br. 1

Pregled rezultata po tvrdnjama⁵

Redni broj tvrdnje	Tvrdnje	uopće se ne slaže	ne slaže se	ne zna, nema mišlj.	slaže se	potpuno se slaže
		1	2	3	4	5
1.	Zaštitu okoline treba provoditi po cijeni usporavanja općeg razvitka	2,7	15,1	15,3	47,3	18,9
2.	Probleme zagađivanja treba prepustiti za to kvalificiranim stručnjacima	7,9	31,6	6,9	36,9	16,0
3.	Probleme zagađivanja treba rješavati istovremeno s gradnjom nekog postrojenja	1,1	2,7	4,9	42,1	48,5
4.	Zaštita čovjekove okoline moguća je samo kao najšira društvena akcija	1,1	5,4	6,7	38,5	47,5
5.	Problemi zagađivanja okoline mogu se riješiti prvenstveno političkim odlukama i političkim sredstvima	26,0	45,2	16,4	9,2	2,4
6.	Probleme zagađivanja možemo riješiti isključivo ubrzanim tehnološkim razvojem	12,8	45,3	19,2	17,1	4,9
7.	Zaštita okoline isključivo je briga države	27,7	49,9	8,8	9,1	3,8
8.	Za one koji zagađuju okolinu treba odrediti najstrože kazne	2,4	4,4	7,7	40,7	44,1
9.	Zaštita okoline podrazumijeva i dodatna izdvajanja (samodoprinosi, posebni porezi)	5,6	18,6	17,7	43,0	14,2

5. U tabelama nisu uvršteni ispitanici "bez odgovora", pa je kod svake tvrdnje zbroj odgovora manji od 100%.

10. Zaštita okoline jedino je moguća ako se izgradi svijest građana	1,3	4,6	5,9	40,4	46,9
11. Onaj tko zagađuje treba i snositi troškove zaštite	1,2	2,0	5,6	39,8	50,7

Tabela br. 2

Redni broj tvrdnje	Ne slaže se (1 + 2)		Slaže se (4 + 5)		Rang neopredijelj. (3)
	%	Rang	%	Rang	
0	1	2	3	4	5
1.	17,8	6	66,2	6	4
2.	39,5	4	52,9	8	7
3.	3,8	10	90,6	1	11
4.	6,5	8	86,0	4	8
5.	71,2	2	11,6	11	3
6.	58,1	3	22,0	9	1
7.	77,6	1	12,9	10	5
8.	6,8	7	84,8	5	6
9.	24,2	5	57,2	7	2
10.	5,9	9	87,3	3	9
11.	3,2	11	90,5	2	10

4.2. Hijerarhijska struktura tvrdnji

U **tabelama br. 3, 4 i 5** navedena je hijerarhijska struktura tvrdnji s obzirom na veličinu aritmetičkih sredina za sve tvrdnje. Hijerarhizacija je napravljena tako što su sve tvrdnje svrstane u tri skupine: najprihvaćenije, osrednje prihvaćene i najmanje prihvaćene tvrdnje. U skupinu najmanje prihvaćenih tvrdnji ušle su one tvrdnje čija je aritmetička sredina iznosila do 3,00, u skupinu osrednje prihvaćenih tvrdnji ušle su tvrdnje s aritme-

Tabela br. 3**Najprihvaćenije tvrdnje**

Tvrdnje	Aritmet. sredina
1. Onaj tko zagađuje treba i snositi troškove zaštite	4.34
2. Probleme zagađivanja treba rješavati istovremeno s gradnjom nekog objekta	4.32
3. Zaštita okoline jedino je moguća ako se izgradi svijest građana	4.24
4. Zaštita čovjekove okoline moguća je samo kao najšira društvena akcija	4.23
5. Za one koji zagađuju okolinu treba odrediti najstrože kazne	4.17

Tabela br. 4

Osrednje prihvaćene tvrdnje

Tvrdnje	Aritmet. sredina
1. Zaštitu okoline treba provoditi po cijenu usporavanja općeg razvitka	3.62
2. Zaštita okoline podrazumijeva i dodatna izdvajanja (samodoprinosi, posebni porezi...)	3.39
3. Probleme zagađivanja treba prepustiti za to kvalificiranim stručnjacima	3.18

Tabela br. 5

Najmanje prihvaćene tvrdnje

Tvrdnje	Aritmet. sredina
1. Probleme zagađivanja možemo riješiti isključivo ubrzanim tehnološkim razvojem	2.54
2. Problemi zagađivanja okoline mogu se riješiti prvenstveno političkim odlukama i političkim sredstvima	2.14
3. Zaštita okoline isključivo je briga države	2.09

tičkim sredinama između 3,00 i 4,00, a u skupinu najprihvaćenijih tvrdnji sve one čija je aritmetička sredina veća od 4,00.

(1) **Najprihvaćenije** tvrdnje čini skupina od pet tvrdnji. Već su prethodni podaci – postoci – pokazivali neke tendencije u sklonosti ispitanika u preferiranju ili odbacivanju pojedinih tvrdnji. Ovdje je to jasnije izraženo u ovih pet tvrdnji. One u sebi imaju neku zajedničku crtu, neku ideju cjelovitog razmišljanja ispitanika o načinu rješavanja zaštite čovjekove okoline i prirode. Na prvo mjesto na rang listi dolazi tvrdnja da zagađivač mora plaćati troškove zaštite ($x=4,34$) a zatim da probleme treba rješavati s gradnjom pogona, objekta i sl. ($x=4,32$). Slijede zatim dvije tvrdnje koje se odnose na društvenu akciju i na izgradnju svijesti građana. Na posljednje mjesto, u ovoj skupini, dolazi tvrdnja o kaznama kao načinu rješavanja problema zagađivanja ($\bar{x}=4,17$). Tri aspekta su ovdje sadržana u nekoj mogućoj latentnoj strukturi razmišljanja ispitanika. Prvo da je potrebno preventivno djelovati u primjeni tehnologije i izgradnji objekata, drugo da je za racionalnu zaštitu potrebna demokratska aktivnost i svijest ljudi, treće da zagađivači snose troškove pa i u obliku kazni. Kazna je ovdje shvaćena, vjerujemo manje kao administrativna mjera, a više kao sankcija za neracionalno ponašanje i nedemokratsko odlučivanje iako može imati i financijsko (ekonomsko) značenje.

(2) Tri su **najmanje prihvaćene** tvrdnje. Na dnu hijerarhijske ljestvice su dvije tvrdnje koje govore da ispitanici ne žele politička sredstva i državu kao dominantna ili isključiva sredstva u rješavanju problema zaštite okoline. Smatramo da je to veoma značajna činjenica koja govori o svijesti ispitanika, najvjerojatnije na bazi iskustava iz drugih oblasti donošenja odluka političkim sredstvima ili državnim mjerama a koja su se pokazala neefikasna: u pravom smislu riječi i u smislu demokratizacije odlučivanja u ekološkoj domeni. Tvrdnja o ubrzanom tehnološkom razvoju kao načinu rješavanja problema zagađivanja već je komentirana. Ovdje bismo dodali naš stav da tu činjenicu da je ova tvrdnja nisko rangirana, smatramo izrazom ne povjerenja u tehnološki razvoj, nego željom da se bitne odluke iz ove domene ne prepuste tehnološkim optimistima i nekontroliranosti razvoja. Razlog tome su posljedice za čovjekovu okolinu i prirodnu sredinu koju izazivaju prljave tehnologije koje su također važile kao element razvoja. Ljudi žele veći društveni utjecaj i na tehnološki razvoj, što u biti pokazuje i težnju za socijalnom kontrolom tehnologija.

5. Faktorska struktura

5.1. Struktura latentnih dimenzija načina rješavanja zaštite

U toku statističke obrade rezultata naših jedanaest tvrdnji, primijenjena je komponentna analiza pod PB kriterijem radi utvrđivanja nekih osnovnih komponenti. Komponentnom analizom je izdvojen samo jedan činilac, koji objašnjava 23,946% ukupne varijance. Primjenom orthooblique transformacije ovo je osnovno rješenje preneseno u kosu OBQ poziciju.

U interpretaciji strukture ovoga faktora I. reda kao kriterij saturacije varijabli uzeta je veličina korelacije od 0,40 i više.

Strukturu ovoga faktora čini sedam tvrdnji, od kojih je jedna negativno korelirana. Sadržaj faktora je vrlo različit kako to pokazuje **tabela br. 6**. Latentna struktura takove opcije u razmišljanjima o načinu rješavanja problema zagađivanja u sebi sadrži kompleksan pristup s više rješenja koja tvore strukturu ove dimenzije. U svakom slučaju pretpostavlja se da **zagađivači plaćaju** posljedice otklanjanja zagađivanja i da pri tome treba primijeniti **strobe kazne**. Kažnjavanje zagađivača jedan je problem koji se može izbjeći

Tabela br. 6

Faktorska struktura za I OBQ komponentu načina rješavanja zaštite okoline

Sadržaj	Koefic. korel.
1. Onaj tko zagađuje treba i snositi troškove zaštite okoline	.678
2. Zaštita okoline jedino je moguća ako se izgradi svijest građana	.640
3. Probleme zagađivanja treba rješavati istovremeno s gradnjom nekog objekta	.627
4. Zaštita čovjekove okoline moguća je samo kao najšira društvena akcija	.603

5. Za one koji zagađuju okolinu trebalo bi odrediti najstrožu kaznu	.596		
6. Zaštitu okoline treba provoditi po cijenu usporavanja općeg raz- vitka	.433		
7. Zaštita okoline isključivo je briga države	-.433		
Lambda 2.6340	% faktorske varijance	23,946	pouzdanost
	% ukupne varijance	23,946	faktora = .620

prevencijom u izgradnji objekata i postrojenja. Naime, SUO su upravo metoda kako se može unaprijed djelovati na moguće posljedice da ne bi došlo do zagađivanja i da ne bi došlo do primjene sankcija. U tom kontekstu pretpostavlja se da je za takovo ponašanje potrebna **svijest** ljudi na znatno višem nivou ali i to da se rješenja ne provode mjerama države niti u otuđenim političkim centrima, već naprotiv širokom **društvenom akcijom**. Obje ove tvrdnje sugeriraju nam ideju **demokratskih** postupaka u društvu. Tvrdnja br. 6 u strukturi faktora pokazuje odnose u vrednovanju između zaštite okoline i razvoja. Prednost je očitoo data **zaštiti** pa i uz uvjet sporijeg razvoja društva. Ovu dimenziju bismo nazvali **demokratsko-preventivni način** rješavanja problema zaštite.

5.2. Struktura latentnih dimenzija socijalnoekoloških opcija

Budući je korelacija orthooblikih komponenti (faktora I. reda) pokazala postojanje relativne nezavisnosti pojedinih dimenzija, ali istovremeno su uočene i neke međusobne veze, to smo nastojali strožim kriterijem (PB kriterij), ponovno ekstrahirati moguće činioce.⁶ Tako smo dobili dva osnovna faktora (komponente). Primjenom orthooblique transformacije ove su bazične solucije transformirane u kose latentne pozicije. Struktura tih dvaju dobivenih faktora prikazana je u **tabelama 7 i 8**. U interpretaciji dobivenih kosi solucija, držali smo se kriterija veličine koeficijenta korelacije od 0,40 ili više kao razlikovnog pri uzimanju varijabli u obzir za interpretaciju.

Dobivena dva faktora objašnjavaju 28,074% ukupne varijance. Međutim, ono što je ovdje interesantno je njihova struktura, odnosno sadržaj.

Prvi faktor, odnosno I OBQ komponentu nazvali smo **antropocentrizam na bazi tehnike**. (Tabela 7). Za razliku od I OBQ komponente prema GK kriteriju, ovdje nalazimo još dvije tvrdnje u sadržaju faktora (br. 7 i 8) tj.: "Suvremena tehnika ima mnogo više pozitivnih nego negativnih strana" i "Razvoj tehnike donosi čovječanstvu nove blagodati i uživanja". Tehnički optimizam je ovdje dodatno prisutan i u sastavu drugih tvrdnji predstavlja nerazdvojnu osnovu modernog povjerenja čovjeka u svoje sposobnosti, šanse i mogućnosti. PB kriterij je ovdje jasno izdvojio strukturu antropocentričkog mišljenja u kojoj "tehničko" nije samo posrednik – element posredovanja nego strukturalni element poimanja svijeta i čovjeka u svijetu.

Unatoč brojnim kritikama upotrebe tehnike i negativnim posljedicama na prirodnu i ljudsku sredinu, tehnika je čovjekov produkt, i ostaje nerazdvojni element njegove

6. GK kriterij (Gutmann-Kaiser-ov) je izdvojio četiri komponente, odnosno latentne dimenzije socijalnoekoloških opcija. Mi smo ih nazvali: "antropocentrizam utemeljen na tehničkom optimizmu", "naturalistički determinizam", "odbacivanje napretka i povratak prirodnom načinu života" i "tehnoški optimizam budućnosti". (rezultati se referirani na simpoziju u Mariboru: "Ekosocijalizam – nov društveno-razvojni projekt" (12. i 13. listopada 1989.)

Tabela br. 7

Faktorska struktura za I OBQ komponentu socijalnoekoloških opcija

Sadržaj	Koefic. korel.
1. Jedino tehnika može osigurati čovječanstvu bolje perspektive	.662
2. Čovjek mora svoje umne i druge sposobnosti potčiniti razvoju tehnike	.605
3. Iskonsko je pravo čovjeka da iskoristiava prirodna dobra po vlastitoj volji	.576
4. Danas čovjek u potpunosti kontrolira i najsuvremeniju tehnologiju i time sprečava moguće nesreće	.555
5. Priroda se suprotstavlja ostvarivanju čovjekovih težnji, te je čovjek prinuđen da je podređuje sebi upotrebljavajući sva sredstva koja su mu na raspolaganju	.540
6. Čovjek kao najrazvijenije biće na Zemlji treba odlučivati o sudbini svega biljnog i životinjskog svijeta	.532
7. Suvremena tehnika ima mnogo više pozitivnih nego negativnih strana	.507
8. Razvoj tehnike donosi čovječanstvu nove blagodati i uživanja	.497
9. Čovjek je apsolutni gospodar prirode u kojoj živi i prema njoj se može odnositi po vlastitoj volji	.469
Lambda 3.1502	% faktorske varijance 59,05
	% ukupne varijance 16,58
	pouzdanost faktora = .682

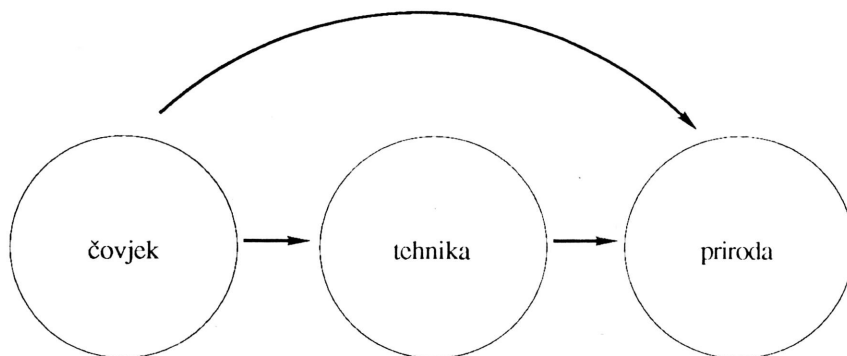
budućnosti. Zato smatramo da je jedan od bitnih problema, kao pretpostavka u rješavanju ekoloških problema, suodnošenje ljudskog i tehničkog. To suodnošenje sada pokazuje tendencije približavanja: tehnika se biologizira, biološko (ljudsko) se tehnicizira. Odnos **čovjeka i tehnike**, u kontekstu novih znanstvenih spoznaja mogućnosti tehničkog, postao je prvi temeljni problem ekološke budućnosti. Čovjekov odnos prema prirodi nije više moguć bez tehničkog posredovanja. To je suština ove latentne dimenzije poimanja odnosa čovjeka tehnike i prirode.

Sadržaj II OBQ komponente identičan je sadržaju dobivenog faktora po GK kriteriju pa ga i ovdje nazivamo **naturalistički determinizam** ili jednostavnije **naturalizam**. Njegova je bit da odnos čovjeka (društva) tehnike i prirode promatra jedino preko neposrednog subordiniranja društvenog prirodnim zakonima. Ovakva latentna struktura, odnosno dimenzija, ne uzima u obzir tehničko kao subjekt. Ona ga vjerojatno pretpostavlja u pojmu "čovjek" odnosno "društvo". U svakom slučaju favoriziran je neposredni odnos društva (čovjeka) i prirode. Zato se može reći da je drugi temeljni problem ekološke budućnosti suodnošenje **čovjeka (društva) i prirode**. Pri tome mislimo naravno na kulturu koja u osnovi definira osnovne norme ponašanja u društvu i društva prema prirodi.

Tabela br. 8
Faktorska struktura za II OBQ komponentu socijalnoekoloških opcija

Sadržaj	Koefic. korel.
1. Čovjek je samo jedno od prirodnih bića i mora se potčinjavati zakonima prirode	.629
2. Društveni razvoj treba biti podređen prirodnim zakonitostima	.595
3. Očuvanje prirode ima prednost pred svim drugim zadacima društva	.590
4. Zakoni prirode jači su od čovjekovih želja i težnji	.585
5. Ravnoteža prirode vrlo je osjetljiva i lako se naruši	.565
6. Priroda stvara ljude jednakima; društvo ih stvara nejednakima	.436
Lambda 2.183	
% faktorske varijance	40,94
% ukupne varijance	11,49
	pouzdanost faktora = .543

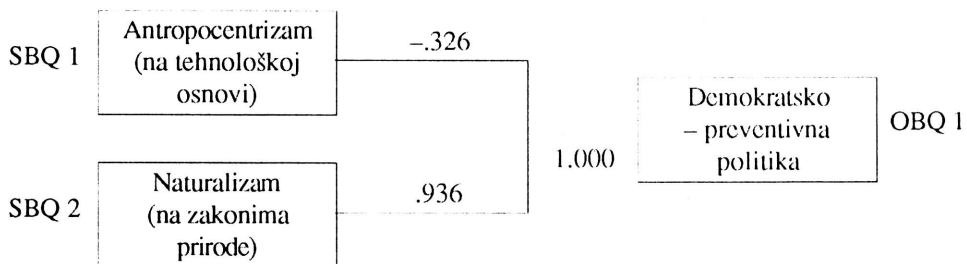
Shema 1

Iako nam rezultati ovoga istraživanja ne dozvoljavaju izvođenje nekih širih zaključaka, osim temeljne konstatacije o postojanju nekoliko orijentacija u socijalnoekološkoj domeni i njihovih karakteristika, oni nam omogućavaju da heuristički osmislimo i treći problem – treću relaciju (**Shema br. 1**) a to je odnos **tehnike i prirode**. Ta relacija nam se sasvim logički nameće kao bitna u cjelini kompozicije odnosa čovjeka (društva) tehnike i prirode. Ovdje polazimo od činjenice sve veće "snage" tehnike i osjetljivosti prirode. Razvitak novih tehnika morat će **uvažiti** tu činjenicu kako bi se osigurala primjena upravo one tehnike (tehnologija) koje negativne učinke svode na minimum. A taj problem **nije tehničke** nego socijalne prirode.

Sva tri problema, sve tri relacije, nisu mehanički odvojene jedna od druge niti se mogu nezavisno razrješavati. Oni su nastali i razvijaju se u određenom civilizacijskom kontekstu, pa je otuda vrlo bitno da se upravo s aspekta kulture – civilizacije pristupi valorizaciji ovih problema i njihovog značenja za našu budućnost. Pri tome je antropološki aspekt onaj kojega bez sumnje ne možemo ne samo mimoići nego niti usputno uzeti u obzir. Taj aspekt polazi od toga da se čitava problematika mora promatrati preko kulture. To znači da treba poći od tvrdnje da je odnos čovjeka prema prirodi uvjetovan, ili u najmanju ruku korespondira s odnosom čovjeka prema kulturi.

6. Kanoničke relacije između socijalnoekoloških orijentacija i načina rješavanja problema zagađivanja

Slika 1. Shema prvog skupa kanoničkih relacija

Gornja slika pokazuje kanoničke relacije između dobivenih kanoničkih dimenzija dvaju skupova: prostora socijalno-ekološkog i prostora načina rješavanja zaštite, odnosno njihovu povezanost. Vidimo da su uspostavljene relacije između dviju dimenzija prvog skupa, tj. antropocentrizma i naturalizma i jedne dimenzije drugog skupa, odnosno demokratsko-preventivne politike (tj. načina rješavanja problematike zaštite). Na taj način možemo govoriti o nekim karakteristikama "pozadine" latentne dimenzije koju smo nazvali "demokratsko-preventivna politika" (tj. način rješavanja u zaštiti), jer ona pretpostavlja neku viziju u oblasti socijalnoekološkog prostora (suodnošenja društva, prirode i tehnike).

Antropocentrizam i naturalizam, kako je već pokazano, međusobno se isključuju, jer predstavljaju dva suprotna koncepta – ovdje dimenzije socijalnoekološkog prostora. Antropocentrizam (SBQ 1) negativno se odnosi prema demokratsko-preventivnoj politici (= .326) što znači da spomenuti koncept zaštite ne polazi od idealnih zamisli antropocentričkih orijentacija. Jedina je veza, logična i vrlo čvrsta, između naturalizma (SBQ 2) i demokratsko-preventivne politike (OBQ 1). Ovakav način zaštite pretpostavlja respektiranje prirodnih zakonitosti, osjetljivosti prirodne ravnoteže i mjesto čovjeka u prirodi kao jednog od živih bića, istina najsposobnijeg za stvaranje novih struktura i promjena. Na osnovi prednosti prirodnog pred društvenim, zamišlja se i način rješavanja nastalih ili potencijalnih problema zagađivanja i zaštite. Zaštita se ovdje ne shvaća samo kao sistem restriktivnih mjera, nego kao cjelovit koncept i preventivnog djelovanja u oblasti normativnog uređivanja problema zaštite kao i praktičkog konkretnog djelovanja u procesu razvoja društva. Ona polazi od odbacivanja agresivnog i čitavoj prirodi nametljivog čovjekova ponašanja. Konceptija zaštite čovjekove okoline i prirodne sredine generira se iz jednog specifičnog koncepta ekološkog društva koje smo nazvali naturalistička orijen-

tacija. Ovu kanoničku dimenziju odnosno koncept bismo mogli nazvati: **prednost prirodnog u demokratsko-preventivnoj ekološkoj politici** zaštite.

7. Zaključak

Na osnovi rezultata empirijskog istraživanja može se rezimirati slijedeće:

1. Ispitanici najviše podržavaju takvu ekološku politiku koja će urediti odnose na način da zagađivači snose troškove zagađivanja i da se prekršioi najstrože kažnjavaju. U tom kontekstu izuzetno su važne još dvije činjenice: izgradnjom objekata treba rješavati i probleme zaštite kako ne bi došlo do primjene sankcija. Pretpostavka je izgradnja svijesti građana i široka društvena akcija. Ta tri momenta: **svijest, prevencija i sankcije** osnovni su okvir najprihvatljivije orijentacije ispitanika.

Nasuprot tome, najmanje su prihvaćene tvrdnje, da se problemi zagađivanja trebaju rješavati **političkim** sredstvima i **državnim** mjerama.

2. Naglasak na demokratskom i preventivnom vidljiv je i u strukturi dobivene latentne dimenzije, odnosno koncepta razmišljanja ispitanika, koju smo nazvali **demokratsko-preventivni način** rješavanja problema zaštite. Ovakovu latentnu strukturu smatramo izuzetno pozitivnom pretpostavkom za oblikovanje demokratske ekološke politike i sudjelovanje građana u odlučivanju o vlastitoj (a i šire) ekološkoj sudbini.

3. Između prethodno dobivenih latentnih dimenzija, **antropocentrizma i naturalizma** i demokratsko-preventivnog načina zaštite pokazala se kanonička veza. Antropocentrizam je negativno koreliran s demokratsko-preventivnim načinom zaštite, a naturalizam pozitivno i to vrlo visokim koeficijentom korelacije (936). To znači da je pozadina demokratsko-preventivnog latentnog koncepta u naturalističkom determinizmu a ne antropocentrizmu. Demokratska i preventivna ekološka politika bazira se na svijesti o respektu prirodnih zakonitosti i izdržljivosti ekosistema, a ne na čovjekovim željama i društvenim aspiracijama. Takovu kanoničku korelativnu povezanost kao cjelovitiji koncept ekološke politike nazvali smo **prednost prirodnog u demokratsko-preventivnoj ekološkoj politici**.

4. Iz empirijskih nalaza proizlazi još jedan zaključak o odnosu ispitanika prema načinima zaštite čovjekove okoline. Ispitanici su **protiv isključivosti**. Niti jedan od navedenih načina nije dovoljan za cjelovito rješavanje problema zaštite, već su oni najoptimalniji u kombinaciji. Jedan od razloga tome leži u neprihvatanju **monopola** u rješavanju problema a drugi u potrebi respektiranja **kompetentnosti**. Problem kompetentnosti je očito složeniji nego što ga mi doživljavamo u dosadašnjoj praksi. Postoje nezamjenjive kompetentnosti stručnjaka, kao što postoje i neprikosnovene kompetentnosti u odlukama građana. Nasuprot otuđenim centrima moći, lobiju, itd., otvara se prostor šireg utjecaja i drugih subjekata, institucija i građana kao struktura demokratske ekološke politike budućnosti.

Izvori:

- Cifrić Ivan, Čovjekova okolina kao problem kulture, *Pravni vjesnik*, god. 5, br. 1-2, 1989, str. 23-32.
- Cifrić Ivan, Seosko stanovništvo i ekološke vrijednosti, u: *Ekološke dileme* (zbornik radova), Sociološko društvo Hrvatske, Zagreb, 1989, str. 107-148.
- Cifrić I. / Čulig B., *Ekološka svijest mladih*, CDD, Zagreb, 1987.
- Čulig B., Idealno društvo i ekološka svijest, u: *Ekološke dileme* (zbornik radova), Sociološko društvo Hrvatske, Zagreb, 1989, str. 149-179.
- Čaldarović Ognjen, Elementi zasnivanja ekološke svijesti, u: nas, u: *Društvo i ekološka kriza* (zbornik radova), Sociološko društvo Hrvatske, Zagreb, 1988, str. 153-167.
- Čaldarović Ognjen, Društvo, energija i ekologija, u: *Ekološke dileme* (zbornik radova), Sociološko društvo Hrvatske, Zagreb, 1989, str. 69-83.
- Fietkau, Hans-Joachim / Kessel, Hans / Tischler Wolfgang, *Umwelt im Spiegel der öffentlichen Meinung*, Campus, Frankfurt, 1982.
- Hillmann Karl-Heinz, *Umweltkrise und Wertwandel*. Die Umwertung der Werte als Strategie des Überlebens, Frankfurt, 1981.
- Peters Hans Peter (i drugi), Die Reaktionen der Bevölkerung auf die Ereignisse in Tschernobyl. Ergebnisse einer Befragung, *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 1987, Jg. 39, Heft 4, S. 764-782.

DEMOCRATIC ECOLOGICAL POLICY

IVAN CIFRIĆ

Faculty of Philosophy, Zagreb

Based on the results of empirical research on a sample of 2714 examinees, the author discusses the perception of the means of human environment protection. The results presented refer only to one of the instruments included in the survey which was conducted in 1989. Each statement contained a Likert-type scale with values from 1 to 5.

In the data analysis the methods of relative numbers and arithmetic mean were applied on whose bases the author indicates that the most accepted statements are preventive action in ecological policy, and rigorous punishment of polluters including payment for the costs of environmental protection. The least desirable is the role of the state and the application of political means.

In order to establish a latent structure the method of component analysis under the PB criterion was applied, resulting in the extraction of one basic factor. By means of oblique rotation there emerged the OBQ dimension named "democratic – preventive mode of protection". Subsequently, the author examined the canonical correlations of this dimension with two other OBQs extracted by the same method (by means of another instrument containing 19 items) and identified as "anthropocentrism based on technology" and "naturalistic determinism". Thus the background of the "democratic-preventive policy" has been established as well as an integral concept of protection named "the advantage of the natural in democratic – preventive ecological policy." Between anthropocentrism and the democratic – preventive mode of protection a negative correlation is indicated and between the latter and naturalistic determinism a positive correlation (0.93) is indicated. The author concludes that the basics of democratic and preventive ecological policy depend upon the acknowledgement of natural laws and not human aspirations and wishes regardless of nature's ability for self-reproduction.